

Fragments
Fragments

Epílegs
Epilogues

1. CONCEPT-CITY / OBJECT-CITY

The early years of this decade seem to have theoretically consolidated a progressive movement of the urban planning discipline towards increasingly ambitious strategies. On the one hand, the need to conceive the future of the metropolis from the point of view of overall approaches rather than particular responses and, on the other, the increasing trust in architectonic form and image; these are the renovation factors in the framework of a general climate of exchange which we hope to trace here with several recent texts. The theoretical contribution of the more emblematic figures of the profession would seem to provide evidence of the importance accorded today to the city as an "architectural object" with new iconographic values and as a future projectual challenge to formalise urban phenomena, not always of a built order.

"First and foremost, we ought to ask ourselves which way the forces which contribute to the design of urban space are moving today. Are they urban planning or anti-urban planning forces? Do they aspire to order or disorder? Do they have a function of continuity or discontinuity? Whatever the answer, there are movements, dynamics we have to learn to recognise, because they are the very substance of the project."

Rem Koolhaas

"With the incorporation of the terms "event" and "movement", all the hierarchical relations between form and function cease to exist today. We can see this in Tokyo with the spreading of uses through the storeys of any skyscraper: shops, museums, clubs, train stations, golf greens on the terrace roofs... And we will also see it in the programmes of the future, in which airports will, in turn, be amusement arcades, athletics clubs, cinemas, etc... Perhaps a new definition of the city and its architecture can no longer be designed. But understanding the nature of contemporary circumstances and the processes of the media which go with them, architects have the chance to draw up the conditions which will go to create a new city and new relations between spaces, movements and events."

Bernard Tschumi

"There is an increasing tendency to a reduction of form. The conditions of the project (techniques, use...) have an ever more abstract side, ever less tangible repercussions. So architecture is decreasingly tectonic and more immaterial. To speak of a city in terms of architecture means addressing new issues which arise: pollution, traffic, noise..., immaterial matters which someone will have to formalize and master".

Josep Lluís Mateo

2. FRAGMENT AND CHANCE

The inheritance of the seventies was, for some of the eighties, to favour a discussion of the city based on the skilful articulation of small pieces, suture operations adapted to the specific reality of the place. Priority attention to detail (typology, design, composition...) in fact translated the eagerness for continuity and harmony which had been lost but were still implicitly desired. Compared to this taste for the particular, the new lines

1. CIUTAT-CONCEPTE / CIUTAT-OBJETE

L'inici de la dècada actual sembla haver consolidat a nivell teòric un progressiu desplaçament de la disciplina urbanística cap a estratègies cada vegada més ambicioses. D'una banda, la necessitat de concebre el futur de les metròpolis des d'abordatges globals més que des de respostes particulars i, per l'altra, la creixent confiança dipositada en la forma i en la imatge específicament arquitectòniques constituïrien factors de renovació emmarcats en un clima general d'intercanvi que pretenem rastrejar aquí a través de diversos textos recents. L'aportació conceptual d'aquelles figures més emblemàtiques de la professió evidenciaria, en aquest sentit, la importància que avui cobra la ciutat com a "objecte arquitectònic" —provist de nous i insòlits valors iconogràfics— i com a futur repte projectual destinat a formalitzar fenòmens urbans no sempre ja de l'ordre de l'edifici.

"Abans de res, caldria preguntar-nos en quin sentit es mouen avui les forces que contribueixen a dissenyar l'espai urbà.

Són urbanístiques o antiurbanístiques? aspiren a l'ordre o al desordre? tenen una funció de continuïtat o de discontinuïtat? Independentment de quina sigui la resposta existeixen moviments, dinàmiques que cal aprendre a reconèixer, perquè són la pròpia matèria del projecte."

"La Grande Ville et les Périphéries", *L'Architecture d'Aujourd'hui*, 262, 1989.

"Amb la incorporació dels termes "aconteixement" i "moviment" totes les relacions jeràrquiques entre forma i funció avui han deixat d'existir. Ho veiem a Tòquio amb la dispersió d'usos al llarg de les plantes de qualsevol gratacels: botigues, museus, clubs, estacions de tren, *greens* de golf als terrats... I ho veurem també en els programes del futur, on els aeroports seran alhora sales de joc, clubs d'atletisme, cinemes, etc... Possiblement no es pugui dissenyar ja una nova definició de la ciutat i la seva arquitectura.

Però (...) entenent la naturalesa de les circumstàncies contemporànies i dels processos dels mitjans de comunicació que les acompanyen, els arquitectes tenen la possibilitat d'elaborar les condicions que crearan una nova ciutat i unes noves relacions entre espai, moviments i aconteixements (...)."

"The architecture of the event", en *A.D.*, vol.62, núm. 1-2, 1992.

"Cada vegada més les coses tendeixen a reduir la seva forma. Cada vegada més les condicions del projecte (la tècnica, l'ús...) tenen una vessant més abstracta, una repercussió menys tangible. Cada vegada més, doncs, l'arquitectura és menys tectònica i més immaterial. Parlar d'una ciutat en termes d'arquitectura implica dirigir l'atenció als nous temes que es plantegen: contaminació, trànsit, soroll..., immaterials que algú haurà de formalitzar i dominar".

"Els immaterials", *Quaderns* 187, 1990.

2. FRAGMENT I ATZAR

Les herències dels anys setanta han afavorit durant part dels vuitanta una discussió sobre la ciutat centrada en l'articulació més o menys hàbil de petites peces, operacions de sutura concebudes des d'una pretesa adequació a la realitat específica del lloc. L'atenció prioritària cap al detallat (tipologia, traçat, composició...) traduiria, de fet, l'afany d'una continuïtat i una harmonia perdudes, però encara implícitament anhelades. Davant d'aquest gust per allò

of action have opted for the recuperation of the general which would understand the new urban proposals as manifestations of not always specific systems; open and flexible laws which translate the aleatoric and fragmented nature of the new city.

In short, the tacit acceptance of a complex, accumulative and unpredictable organism, beyond the old yearnings for compositive control.

"It seems crucial for architects to combat a complacent discipline which merely expresses itself as an affirmative, smoothing-over of conflicts. It is precisely the conflict situations which today represent the normal situation, and from which we can draw architectural inspiration (...). Whatever the case, the precondition is an unprejudiced eye, able to discern the 'beauty of the big city', and to appreciate its latent poetry (...); an image of the city which is architectural in nature, with a scenic potential which is completely a child of our time and an authentic expression of the forces moving us, and which has nothing to do with Italian imagery, full of yearning for street and square or with the romantic conception of city extensions and the frenzied parcelling of land in the XIX century."

Hans Kollhoff

"One of the crucial laws in physics teaches that any process in nature evolves from a simple order to a situation of higher complexity. This law has great implications to architects and urbanists. It implies that any attempt to create order leads to a greater disorder, since the adding of a new element will always increase the complexity of the total).

Chaos, however, signifies the richness (of our cities); within the fragmented complexity is embedded the potential for future quality.

This new system of the fragmented city will replace the old urbanistic order of composed spatial sequences by the individual order of juxtaposed programmatic sequences.

In the same way as modern TV programmes are made by home-watchers as they zap from channel to channel, the customized modern city is made by individual montage of its users, turning them into instant Dada-urbanists, leaving the order-seeking urbanists in despair."

Willem Jan Neutelings

3. DIFFUSE GEOGRAPHIES

The dichotomy between a frozen, historical centre and a paradigmatic, expectant periphery has, in the last few years, come to constitute a revitalizing leitmotif in recent urban planning discussions. But it has also tended to get mixed up with a kind of "reactive fascination" to this dense, hard, awkward but suggestively modern city of the outskirts.

The borders of the compact city of the late eighties start to make way today for other, more disperse ways of understanding the reality of the peripheries. Geographies of a metropolis of diffuse, ambiguous limits associated with the development of infrastructures and telecommunications, where the natural and the artificial —nature and city— would merge in a mixed territory defined by constant "leaps in scale" to other fields of action.

particular, les noves línies d'acció s'han decantat per una recuperació del general que entendria les noves propostes urbanes com manifestacions de sistemes no sempre concrets; lleis obertes i flexibles que tradueixen l'aleatori i fragmentat de la nova ciutat.

En definitiva l'acceptació còmplice d'un organisme complex, acumulatiu i imprevisible, situat més enllà dels antics anhels del control compositiu.

"Sembla crucial que els arquitectes lluitin contra una disciplina autosatisfeta que es limita a expressar-se a si mateixa, com una asserció, difuminant els conflictes. Perquè són precisament les situacions de conflicte les que avui dia representen la situació més normal: una situació de la que podem extreure'n inspiració arquitectònica. (...) La condició prèvia és, en tot cas, la d'una mirada lliure de prejudicis, capaç de discernir la "belleza de la gran ciutat" i d'apreciar-ne la poesia latent. La imatge d'una ciutat de naturalesa arquitectònica amb un potencial escènic que és, en tot, fill del nostre temps i expressió genuïna de les forces que l'impel·leixen i que ja no té res a veure amb la imageria italiana, plena d'anhels de carrers i places, o amb aquelles concepcions romàntiques de l'ampliació de la ciutat i la frenètica parcel·lació de la terra pròpies del segle XIX."

"Arquitectura contra urbanisme", *Quaderns* 183, 1989.

"Una de les lleis fonamentals de la física ens mostra que qualsevol procés natural evoluciona des d'un ordre simple fins a una situació més complexa. Aquesta llei té múltiples implicacions per arquitectes i urbanistes. Implica que tot intent de crear ordre aconduïx cap a un desordre més gran, ja que l'afegit d'un nou element n'augmenta la complexitat (...).

No obstant, avui, el caos constitueix precisament avui la riquesa (de les nostres ciutats); dins la complexitat fragmentada hi ha el potencial per a una futura qualitat.

Aquest nou sistema fragmentat substituirà el vell ordre urbanístic de "seqüències espacials compostes" per un nou ordre, individual, "de seqüències programàtiques juxtaposades".

Igual com els moderns programes de televisió estan fets pels telespectadors, a mesura que van saltant d'un canal a un altre, la ciutat moderna, feta a mida, es construirà a partir del muntatge individual dels seus usuaris, convertits en instantanis urbanistes-dada, per a desesperació dels urbanistes-buscadors-d'ordre."

"Àrea núm.7: Poblenou", *Quaderns* 186, 1990.

3. GEOGRAFIES DIFUSES

La dicotomia entre un centre congelat i històric i una perifèria paradigmàtica i expectant ha constituït durant els últims anys un *leit-motiv* revitalitzador de la recent discussió urbanística. Però també ha tendit a confondre's amb una espècie de "fascinació per reacció" cap a aquesta ciutat densa, dura i malformada però suggerentment moderna de marges perimetrals.

En aquest sentit, les fronteres de la ciutat compacta de finals dels vuitanta comencen a deixar pas avui a d'altres enteniments de les realitats perifèriques. Enteniments més dispersos. Geografies d'una metròpolis de límits difosos i ambigus, associats al desenvolupament de les infraestructures i les telecomunicacions, on el natural i l'artificial —naturalesa i ciutat— es confondria en un territori mixt que necessita constants "salts d'escala" cap a d'altres camps d'acció.

"Today, agglomerations do not respond to any logical order and their outskirts overflow into natural space. Urban space has lost its former coherence, its crystalline stability. Natural space, for its part, also appears to be developed, crossed by paths and roads and sprinkled with built-up blots. Natural space and urban space are no longer opposed to each other, nor cautiously separated as in the past by city walls, but mixed up and strangers to each other in spite of that (...).

Today's city shows, even then, signs of a possible city of the future in the union of natural space and urban space; in a new, specific form of city, and also in a specific form of nature."

Jacques Herzog / Pierre de Meuron

"When a branch is introduced in the water of a river, a whirlpool is produced. This interferes with others, causing more complex currents. In the same way, urban space today is made up of an innumerable collection of whirlpools which are set off, one after the other. So we must produce new currents in the outskirts to perturb the series of existing whirlpools and, perhaps with this idea, revise the growth of our cities..."

Toyo Ito

"On the fringe of the modern city, displaced fragments sprout without intrinsic relationships to existing organization, other than that of the camber and loops of the curvilinear freeway. Here the "thrown away" spreads itself outward like the nodal lines of a stone tossed into a pond. The edge of a city is a philosophical region, where city and natural landscape overlap, existing without choice or expectation. This zone calls for visions and projections to delineate the boundary between the urban and the rural. Visions of a city's future can be plotted on this partially spoiled land, liberating the remaining natural landscape, protecting the habitat of species that are threatened with extinction."

Steven Holl

4. VOIDS

The value given to non-built-up areas, to voids or interstitial areas of the contemporary city, represents a field of research of incipient theoretical value. The articulation and structuring of those "negative spaces" as a control procedure would be an authentic alternative mechanism, with its own entity, dissociated from any yearning for control of construction. Indefinite rather than free spaces in the strict sense of the word; unresolved voids brought about by inherited tensions and usually the result of the intersection of the new urban fabric and other events developed on different spatial scales. Mechanisms in the resolution of which the incipient phenomena linked to the architecture of the landscape and the form of the land would not be altogether strange...

"The built-up area, the area that is "full", is uncontrollable —subject to the eddying of political, financial and cultural forces— in perpetual transformation. The same cannot be said of the void (...). Nowadays, voids are areas which everyone is rushing to cover and fill up. But there are two reasons which make them if not the only one, then one of the main weapons of those who are interested in the city. First: it is easier to control a void than play with full spaces, with those uncontrollable forms of agglomeration. Second: the fact that the void —space, landscape— may end up being a civic "battlefield" and therefore arouse a huge following."

Rem Koolhaas

"Avui, les aglomeracions no responen a cap ordre lògic i les seves perifèries es desborden en l'espai natural. L'espai urbà ha perdut la seva antiga coherència, la seva estabilitat cristal·lina. L'espai natural, per la seva banda, també sembla urbanitzat, partit per camins i carreteres i esquitxat de taques construïdes.

L'espai natural i l'espai urbà ja no estan contraposats l'un a l'altre, ni cautelosament separats, com abans, per muralles, sinó barrejats. I amb tot, encara són estranys entre si.

La ciutat actual mostra, de totes formes, indicis d'una possible ciutat del futur en la unió de l'espai natural i de l'espai urbà; en una forma nova i específica de ciutat, i també en una forma específica de naturalesa."

"Expo 2000 Hannover", memòria del projecte, 1992.

"Quan s'introdueix una branca dins l'aigua d'un riu, es produeix un remolí. Aquest interfereix amb altres remolins fins a crear corrents més complexes. De la mateixa forma l'espai urbà està constituït avui per una innombrable col·lecció de remolins que es desencadenen, uns darrers els altres. Hem d'engendrar, doncs, nous corrents en els perímetres perifèrics per a pertorbar el conjunt de remolins existents i, amb aquesta intenció, potser, revisar el creixement de les nostres ciutats..."

"Le rideau du XXIème siècle", *Écrits*, ed. IFA, Paris, 1991.

"En els límits de la ciutat moderna sorgeixen fragments desplaçats, sense relacions intrínseques amb l'organització existent més enllà de la dels traçats curvilinis de les autopistes i els seus encreuaments. Aquí les restes s'escampen enfora, com els anells que forma una pedra quan cau a l'aigua. El límit de la ciutat és una regió filosòfica en la que la ciutat i el paisatge natural se sobreposen, existeixen sense escollir-ho o esperar-ho. Aquesta zona exigeix visions i projectes per a delinir els límits entre l'urbà i el rural. Les visions del futur d'una ciutat poden dibuixar-se en aquesta terra parcialment malmesa, alliberant, així, el que queda del paisatge natural i protegint l'hàbitat d'espècies sota amenaça d'extinció."

"Edge of a City", *Pamphlet Architecture* 13, Princeton Architectural Press, 1990.

4. BUI TS

El valor donat al no construït, als buits o marges intersticials de la ciutat contemporània, representa un camp d'investigació d'incipient valor teòric.

L'articulació i estructuració d'aquests "espais en negatiu" com a procediment de control constituïria un autèntic mecanisme alternatiu, amb entitat pròpia, dissociat ja de tot anhel de control sobre el construït: espais indefinits més que no pas espais lliures en el sentit estricte; buits irresolts originats per tensions heretades i fruit habitualment de la intersecció entre el nou teixit urbà i altres aconteixements desenvolupats a escales espacials diferents.

Mecanismes en la resolució dels quals els incipients fenòmens lligats a l'arquitectura del paisatge i a la forma del territori no serien del tot estranys...

"L'àrea construïda, allò que és "ple" és incontrolable —dependent del remolí de les forces polítiques, financeres o culturals— en perpètua transformació. Això mateix no es pot afirmar del buit (...). Avui els buits són recintes que tothom s'afanya a tapar i a omplir. Però hi ha dues raons que fan d'ells sinó l'únic un dels principals arguments de combat dels que s'interessen per la ciutat.

El primer: és més fàcil de controlar el buit que jugar amb els "plens", amb aquestes formes d'aglomeració incontrolables. El segon: el fet que el buit —l'espai, el paisatge— pot acabar constituint un "terreny de batalla" cívica i per tant suscitar una adhesió enorme."

"Sempre m'ha inquietat el tipus estàndard d'arquitecte", *Quaderns* 183, 1989.

"The circulatory infrastructures are the elements which structure the new city. Infrastructures independent of building which spread a fibrous fabric over the land. Over this fabric, building takes place inside closed areas, with precise, irregular limits, in which fundamentally unitary projects are developed: the resulting figure is that of a series of autonomous islands floating on an empty background. One project outstanding is undoubtedly that of the interstice, of the residual magma existing between these islands which have by now lost the characteristics of natural landscape and need to assume their artificial nature.

Josep Lluís Mateo

5. PERCEPTION AND THE MEDIA

"It is no longer architects who imagine the city of the future. Now it is film-makers. They have means which are better suited to the task"

Toyo Ito

The use of images from parallel research fields (cinema, photography, video...) and reproduced emblematically with media designs have come to be an effective theoretical advertisement for tests with a view to progress.

Icons connected to specific atmospheres, more or less literal quotations, signs of an urban planning with contemporary aspirations, intended to continue developing these exchanges in a to and fro process in accordance with the new reality of a "universe of communication" in which the greatest or least rhetorical —or evocative— and therefore communicative capacity of the images would in itself mean a perceptible modification of the traditional disciplinary *modus operandi*.

"The evolution of the image-substance and its universalization thus beat against my imaginative potential (...). There is no imagination without memory, and we are incapable of imagining anything we have not already perceived in one way or another (...).

In this sense, the race towards immateriality seems to me to be a historical race. I'm not saying that we will end up as a magnetic field like in *Blade Runner*, but rather that with the antigravity-race there will be new possibilities. Because the game of immateriality is not always the game of transparency. It is also the game of the absence of limits; the aesthetics of disappearance of which Virilio spoke. Making things disappear. Showing and hiding..."

Jean Nouvel

"Today, everything is simulation. We cannot distinguish reality from what is not real. Our body has changed without our realizing. And this is because the systems of communication between us and consumer goods have brought about radical transformations; we can modify the relation between the real and the unreal with the simple movement of an image (...). So how can we build works of architecture with pretensions of perpetuity when local identities seem to have been annulled and signs of communication endlessly appear and disappear through the media? (...) Today, when all of society is homogenized, wrapped in a huge piece of wrapping paper, one thing we can still do is observe the surface of the wrapper, rather than pretending that the contents seem to be real. And the fate of architecture will then depend on how we find a structure in this fictional situation..."

Toyo Ito

"Les infraestructures circulatòries són els elements estructuradors de la nova ciutat. Infraestructures independents de l'edificació que estableixen un teixit fibrós sobre el territori. Sobre aquest teixit l'edificació s'estableix en l'interior dels recintes tancats, amb límits precisos i irregulars, on es desenvolupen projectes funcionalment unitaris: la figura resultant és la d'un conjunt d'illes autònomes flotants sobre un fons buit.

Un projecte pendent sens dubte és el dels intersticis, aquest magma residual existent entre illes que ja han perdut les característiques del paisatge natural i necessiten assumir llur artificialitat.

"Ciutat Nova: descripció anatòmica", *Quaderns* 187, 1990.

5. PERCEPCIÓ I MASS-MEDIA

"Ja no són els arquitectes els que imaginin la ciutat del futur. Ara són els cineastes. Disposen de mitjans més adaptats a aquesta tasca "

"Quelle architecture pour la ville du futur?", *Écrits*, ed. IFA, Paris, 1991

Des de la lucidesa o des de l'acceptació, la utilització d'imatges provinents d'àmbits paral·lels d'investigació (cine, fotografia, vídeo...) i reproduïts de forma emblemàtica amb intenció mediàtica, ha constituït un eficaç instrument teòric per a assajos amb vocació de progrés. Icones lligades a atmosferes específiques, cites més o menys literals, signes o reclams, en definitiva, d'un urbanisme amb vocació de contemporaneïtat destinat a seguir desenrotllant aquests intercanvis en un procés d'anada i tornada d'acord amb la nova realitat d'un "univers de la comunicació" en el qual la major o menor capacitat retòrica —o evocadora— i, per tant, comunicativa, de les imatges constituïria ja de per si una perceptible modificació del tradicional *modus operandi* disciplinar.

"L'evolució de la matèria-imatge i la seva universalització colpegen així el meu potencial imaginatiu. No hi ha imaginació sense memòria i som incapços d'imaginar una cosa que no haguem percebut abans d'una manera o d'una altra (...). En aquest sentit la carrera cap a la immaterialitat em sembla una carrera històrica.

No dic que acabem essent un camp magnètic com a *Blade Runner*, sinó que amb la carrera-antigravetat s'obren noves possibilitats. Perquè el joc de la immaterialitat no és sempre el joc de la transparència.

És també el joc de l'absència de límits; l'estètica de la desaparició de la que parlava Paul Virilio.

Fer desaparèixer les coses. Ensenyar i amagar..."

"Tàctiques i estratègies", *Jean Nouvel, 1987-1990*, ed. CO.A.C, Barcelona 1990.

"Actualment tot són simulacions, no podem distingir la realitat del que no és real. El nostre cos ha canviat sense que ens n'adonessim. I això es deu a que els sistemes de comunicació entre nosaltres i els béns de consum han provocat transformacions radicals; podem modificar la relació entre el real i l'irreal amb el simple moviment d'una imatge (...) Com construir, doncs, obres d'arquitectura amb pretensions de perennitat quan les identitats locals semblen anul·lades i els signes de comunicació, a través dels *mass-media* apareixen i desapareixen sense parar?"

Avui, quan tota la societat està homogeneïtzada, embolicada per regal amb un paper enorme, el que encara podem fer és observar la superfície de l'envoltori, més que no pas pretendre que el contingut sembli real.

El destí de l'arquitectura dependrà, doncs, de la forma com trobem una estructura a aquesta situació de ficció..."

Architecture in a Simulated City, ed. Kenchiku Bonka, Tokyo, 1991.

6. EPILOGUE 1: NOW OR NEVER

The wager which our cities have taken on as the end of the century approaches is being played out in the "zones of disturbance", the "interstitial spaces", the surrounding "urban voids", and in the "obsolete areas". These are the sites on which the efforts of the municipalities and other competent agencies are concentrating more and more, and where developers and construction companies are focusing.

These areas are usually located between the historic centre and the modern periphery, and they are suitable now for significant development intervention usually in the form of mixed function programmes. Such intervention requires new ways of approaching the city facing the crisis in "urban design". Undoubtedly, negotiation, consent, a new social contract are prefixed as binding conditions for each new intervention. The differences suggested in the formulation of the future image, in the collective visions which the cities themselves produce separately, based on their own distinctive features, an issue which does not concern individuals but social structures within the framework of which the concepts of mediation and of engagement. In this framework, the workshop structure seems to be the most efficient process, the prerequisite for the implementation of an urban project.

There can be no doubt that many contemporary projects seem to have liberated themselves from conservative perseverance and from the guarantees offered by the "opening on history" and to be advancing in a more conceptual and expressive direction. Architects like Rem Koolhaas, Jean Nouvel, Hans Kollhoff, J. L. Mateo, Herzog/de Meuron seem to be working within the field of what Ignasi de Solà Morales proposes as the "logic of the limit" (a new foundation of architecture based on the data of experience). This may be the outcome of a series of contemporary events (the intersection between art and architecture, differing auto-biographical concepts of the urban landscape, a cool-headed relationship to technique) that could manifest themselves in the amorphous structure of the modern city than of some metaphysical truth in the crystallised historical centres of those cities.

Investigate thoroughly those neglected configurations which determine the realities of our landscape: the colonisation of the coastal areas in the Mediterranean, the multi-collectedness of certain cities, as well as these special projects under construction which will be the reference for a new territoriality (EuroLille, the port of Amsterdam, Bicocca, Vall d'Hebron, etc.). After all, the wager which we have taken on as the beginning of the new century approaches is whether we can re-establish our vision on a grand scale or be totally blind.

6. EPÍLEG 1: ARA O MAI

L'aposta que han fet les nostres ciutats a mesura que s'apropa el final d'aquest segle s'ha difós a les "zones de desordre", als espais intersticials, als "buits urbans" de les rodalies i a les "àrees obsoletes". Aquestes són les àrees on es concentren cada vegada més els esforços dels municipis i d'altres agències competents, i que interessen especialment els urbanitzadors i les constructores.

Aquestes àrees es troben normalment entre el centre històric i la perifèria moderna i són ideals per a una intervenció urbanitzadora significativa normalment en forma de programes funcionals mixtos. Una intervenció que exigeix noves formes d'aproximació a la ciutat davant la crisi del "disseny urbà". Sens dubte, la negociació del consentiment i un contracte social nou són condicions imprescindibles per a cada nova intervenció. Les diferències es suggereixen en la formulació de la imatge futura, en les visions col·lectives que produeixen les mateixes ciutats per separat, basades en els seus propis trets distintius, una solució que no té en compte els individus, sinó les estructures socials, i en l'estructura de la qual tenen un paper fonamental els conceptes de mediació i compromís. En aquest marc, l'estructura del taller sembla el procés més eficient, la condició prèvia necessària per a l'execució d'un projecte urbà.

No hi ha dubte, per altre banda, que molts projectes contemporanis s'han alliberat de la perseverança conservadora i de la garantia que ofereix l'"Obertura de la història", i és evident que avancen en una direcció de caire més conceptual i expressiu. Arquitectes com ara Rem Koolhaas, Jean Nouvel, Hans Kollhoff, Josep Lluís Mateo i Herzog/de Meuron, sembla que treballen en el camp que Ignasi de Solà-Morales defineix com a "lògica del límit" (una nova fundació arquitectònica basada en les dades de l'experiència).

Aquest podria ser el resultat d'una colla d'esdeveniments contemporanis (la intersecció entre l'art i l'arquitectura, la diferenciació dels conceptes autobiogràfics del paisatge urbà, una relació serena amb la tècnica) que poden manifestar-se dins l'estructura amorfa de la ciutat actual, més que no pas en les veritats metafísiques dels centres històrics ja cristallitzats. En aquestes circumstàncies hauríem d'investigar aquestes configuracions fins ara negligides que determinen la realitat del nostre paisatge: la colonització de les zones constaneres del Mediterrani, les aglomeracions de determinades ciutats i també aquells projectes especials i que seran el punt de referència d'un nou territori (EuroLille, el port d'Amsterdam, Bicocca, la Vall d'Hebron, etc.).

Després de tot, l'aposta que hem anat fent a mesura que s'apropa un nou segle consisteix a intentar reestablir la nostra visió a escala global o bé ser del tot cecs.

Yorgos Simeoforidis

7. EPILOGUE 2: PUBLIC SPACES / COLLECTIVE SPACES

Good public administrators, like forward-thinking technicians, still defend green areas, road reservations, public facility areas and urban free spaces as the main concerns of urban planning: the demand for the public square metre as the best way to make the city more available to its citizens. Nevertheless, it would be dangerous to concern ourselves with the form of the city considered only in as far as it is the exclusive dominion of administration. Because collective space is far more and far less than public space, if the latter is limited to the property of the administration. The architectonic and morphological civil richness of the city is that of its collective spaces. These are increasingly spaces which are neither public nor private, but both at the same time. Public spaces absorbed by private uses, or private spaces used by the collective.

A service area or a hypermarket on the city outskirts, a funfair or a stadium, a large car park or a shopping mall: these are the modern collective spaces. Public transport, above all, is, in the city, the collective space par excellence, as a significant element of metropolitan life. Eric Rohmer's last film describes it perfectly, unlike Wim Wender's objectual vision of urban space.

Hotels, tourist restaurants, suburban discotheques are all ambiguous spaces in which the public form of our cities is at play. These metropolitan outskirts, the true centre —paradoxically— of the future life of cities, will be made up of these spaces which, without the rhetoric of formal representativeness, will be places of common interest. This will have to be the task of public designers in the modern city: to turn these intermediate places —neither public nor private, but quite the opposite— into non-sterile spaces, not simply left to advertising and profit-making, but to become stimulating parts of the multiform urban fabric.

So it would seem to be a gross theoretical error to take "urban spaces" or "public spaces", closed in on themselves, too seriously as places in which to construct architecture without volume, or as designer objects in themselves. As a programme of "urban beautification" it has the great virtue of establishing the foundations and the aesthetic importance of urban planning works; but as a more ambitious urban project, neither Durand's neo-manualism, considering the elements of public works as typifiable constructions, nor the neo-Sitte hyper-design transferring all the protagonism of civic spaces to the architecture, recognise the complex nature of collective space as a space of experience rather than prejudice.

7. EPÍLEG 2: ESPAIS PÚBLICS / ESPAIS COL·LECTIUS

Tant els bons administradors públics com els tècnics progressistes encara avui defensen les zones verdes, les reserves viàries, les àrees d'equipament públic i els espais lliures urbans. La reclamació del metre quadrat públic com el millor camí per fer la ciutat més disponible pels ciutadans. Fóra perillós, no obstant, de preocupar-se de la forma de la ciutat només considerada en allò que és domini exclusiu de l'administració. Perquè l'espai col·lectiu és molt més i molt menys que l'espai públic, si el limitem al de la propietat administrativa. La riquesa civil i arquitectònica, urbanística i morfològica de la ciutat és la dels seus espais col·lectius, i aquest són, cada cop més, espais que no són ni públics ni privats, sinó totes dues coses alhora. Espais públics absorbits per usos particulars, o espais particulars d'utilització col·lectiva. Un centre de serveis o un hipermercat perifèric, un parc d'atraccions o un estadi, un gran aparcament o unes galeries de botigues, els espais col·lectius moderns. El transport públic, sobretot, és en les grans ciutats l'espai col·lectiu per excel·lència. La darrera pel·lícula d'Eric Rohmer ho descriu perfectament, ben a l'inrevés de la visió objectual de l'espai urbà de Wim Wenders.

Els hotels, els restaurants de cap de setmana i de turisme, les discotheques suburbanes, són els espais ambigus on es juga la forma pública de les nostres ciutats. Aquesta perifèria metropolitana, vertader centre —paradoxalment— de la vida futura de les ciutats, estarà feta d'aquests espais que, sense la retòrica de la representativitat formal, significaran els llocs d'interès comú. Aquesta hauria de ser la tasca dels dissenyadors públics en la moderna projectació de la ciutat: fer d'aquests llocs intermedis espais no-estèrils, solament deixats a la publicitat i al benefici, sinó parts participants i finalment estimulants del teixit urbà multiforme.

Per tant, prendre massa seriosament, encimbellats en si mateixos els "espais urbans" o els "espais públics" com llocs per a construir architectures sense volum, o com objectes de disseny consistents en ells mateixos, sembla un error teòric de certa importància. Com a programa d'*urban beautification* té, sens dubte, la gran virtut d'establir les bases i la importància estètica de les obres d'urbanització, però com a projecte urbà més ambiciós, ni el neo-manualisme de Durand, considerant els elements de l'obra pública com a construccions tipificables, ni l'hiper-disseny (neo-Sitte en el fons) transferint a l'arquitectura de l'entorn construït tot el protagonisme dels espais cívics reconeixent la naturalesa complexa de l'espai col·lectiu com a espai d'experiència, més que no pas de perjudici."

Manuel de Solá-Morales

8. EPILOGUE 3: THE HOUSE AS A CITY, THE CITY AS A LANDSCAPE

All the questions that have gone before are part of a single movement: after the exaltation of the particular of recent years, they are turning once again towards the general.

Now it is a question of attention to globality listing towards the image, in which the representational and communication media have a role of mediation to play.

I can only look kindly upon this move towards the general. I have not concerned myself in isolation with the particular except as some kind of imposed constriction. I have never taken part in the frenzy of fragmentation.

However, I do not believe that this possible return is the essential thing now. What is important at this moment in time is to make one's mind up to think anecdotically and categorically, the fragment and the system, at the same time. Their relationship will depend on the individual project.

It is for this reason that the project can no longer be typified as belonging to one side or the other. Nor can its relation with the context or, for example, what must be understood by centre or periphery. It is not necessary, in any case, to reduce the periphery to a new closed system; it interested us precisely because —compared to the centre— it is a place of open laws.

The media establish virtual realities. They unite entities which are separated in space and time. Among other things, they make for an increasing capacity to assume the large dimension. This does not mean we have to create a version of the American city.

The fundamental benefit ought to be progressive intellectual freedom in the face of scale, perhaps of particular value to us, who have the small scale so deeply ingrained. What is important is once again the greater capacity for simultaneousness. We would say: to be able to see the house as a city, the city as a geography.

Once again, the place for this imaginable coexistence of scales must be the project. No image can anticipate the project. Images can be an introduction to the project, or parallel movements to it. But they never are the project, either before or after it is built.

I am not always sure what is centre or periphery. What the context may be has little to do with the contiguities to which we were accustomed. We can no longer believe in a definitively individual, stable, single scale for each work. The pact between all of these uncertainties and the simultaneousness is the project, in which they become precise resolutions. So I choose each project or, rather, each work as a setting for thought. It is not irrationality which sweeps what is not before its eyes off into the darkness. It aims to be a more profound rationality.

8. EPÍLEG 3: LA CASA COM UNA CIUTAT, LA CIUTAT COM UN PAISATJE

Totes les qüestions anteriors participen d'un mateix moviment: després de l'exaltació del particular viscuda en anys recents, viatgen, de nou, cap al general.

És ara una atenció a la globalitat escorada cap a la imatge, en la que els mitjans de representació i de comunicació tenen un paper mediàtic.

No puc fer més que veure amb simpatia aquesta traslació al general. No m'he preocupat aïlladament del particular si no és per algun tipus de constricció imposada. No he participat mai del vertigen de la fragmentació.

De totes formes, no crec que aquest possible retorn sigui l'essencial ara. El que importa en aquest moment és decidir-se a pensar l'anecdòtic i el categòric, el fragment i el sistema simultàniament. La seva relació dependrà de cada projecte. Per això el projecte ja no és tipificat en una o altra banda. Tampoc ja no ho és la seva relació amb el context o, per exemple, el que ha de ser entès per centre o per perifèria. No cal, d'altra banda, reduir la perifèria, que ens interessava precisament per ser, davant del centre, un lloc de lleis obertes a un nou sistema tancat.

Els mitjans de comunicació estableixen realitats virtuals. Uneixen entitats espacials temporalment separades. Permeten, entre altres coses, una capacitat creixent d'assumir la gran dimensió. Això no obliga a versionar la ciutat americana. El guany de fons hauria de ser una progressiva llibertat intel·lectual davant l'escala, potser d'especial valor per a nosaltres, que tenim tan interioritzada la petita.

El que importa és, altra vegada, la major capacitat de simultaneïtat. Diríem: poder veure la casa com una ciutat, la ciutat com una geografia.

De nou, el lloc d'aquesta imaginable convivència d'escales hauria de ser el projecte.

Cap imatge no pot preveure el projecte.

Les imatges poden ser introduccions al projecte, o moviments paral·lels al mateix. Però no són mai el projecte, ni abans ni després de ser construït.

No sé sempre bé què és el centre o la perifèria. El que pugui ser el context té poc a veure amb les contigüitats a les que estem habituats, ja no podem creure en una escala única, definitivament pròpia i estable per a cada obra.

El pacte entre totes aquestes incerteses i aquelles simultaneïtats és el projecte. En ell s'hi converteixen en determinacions precises.

Escullo doncs, el projecte, o millor, cada obra, com escenari del pensament. No és la irracionalitat que aboca a les tenebres el que no tenim davant dels ulls.

Vol ser una racionalitat més profunda.

Eduard Bru